Suomen Kirjailijaliitto

Runeberginkatu 32 C 28, 00100 Helsinki
puhelin: 09 445 392 ¦ info@kirjailijaliitto.fi ¦ www.kirjailijaliitto.fi

Eduskunnan sivistysvaliokunta
siv@eduskunta.fi

17.10.2023

Kirjailijaliiton lausunto hallituksen esityksestä laiksi tekijänoikeuslain muuttamisesta (HE 46/2023 vp)

Suomen Kirjailijaliitto on suomenkielisten kaunokirjailijoiden valtakunnallinen järjestö. Liitto on perustettu vuonna 1897, ja sillä on 880 kirjailijan ammatissa toimivaa jäsentä. Vahvistamme kirjailijoiden ammatillista asemaa ja edistämme suomalaista kirjallisuutta. Kiitämme mahdollisuudesta lausua e-aineistojen kirjastokäytön korvaamista koskevaa hallituksen esitysluonnosta.

1. Äänikirjan lukijalle maksettavasta korvauksesta

Hallituksen esityksessä on ehdotettu, että äänikirjojen lukijat otetaan uuden korvauksen piiriin. Kaikkien luovien alojen tekijöiden tulojen kehittäminen on kannatettavaa, mutta tekijänoikeuslakiin kirjattavan korvausoikeuden on oltava oikeudenmukainen ja pitävästi perusteltavissa. Tällaisia perusteluja äänikirjan lukijoita koskevan korvausoikeuden lisäykselle ei ole esitetty. Puutteellisten perusteluiden sekä selvittämättömien budjettivaikutusten vuoksi Kirjailijaliitto esittää, että teoksen suullisen esittäjän eli äänikirjan lukijan oikeus korvaukseen poistetaan kokonaan esityksestä.

Hallituksen esitysluonnos perustuu pitkälti opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman hovioikeudenneuvoksen Kristiina Harengon selvitykseen[1]. Harenko suositteli lukijoiden jättämistä korvauksen piirin ulkopuolelle ja perusteli tätä sekä tekijänoikeuslailla että korvauksen tarveharkinnalla. Kirjailijaliitto piti selvityksessä ehdotettua rajausta perusteltuna ja kannatettavana.

Nyt ehdotettua korvauksen saajien piirin laajennusta koskemaan kokonaan uutta edunsaajaryhmää on perusteltu ainoastaan ”äänikirjojen suosion räjähdysmäisellä kasvulla” sekä sillä, että ”äänikirjoja ei olisi olemassa ilman teoksen suullista esitystä ja lukija panosta”. Kirjailijaliitto katsoo, että esitysluonnoksessa ei ole lainkaan perusteltu sitä, miksi Harengon selvityksestä tulisi nyt poiketa. Esityksessä ei ole arvioitu korvauksen

[1] E-aineistojen kirjastokäytön korvaamista koskeva selvitys (https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164387)

tarvetta lukijoille, ehdotetun laajennuksen budjettivaikutuksia tai mahdollisia vaikutuksia tekijöiden korvaukseen. Niin ikään käytännön toteutusta ei ole selvitetty lainkaan.

Tekijän ja esittävän taitelijan erilainen juridinen asema

Äänikirjan lukijoille ei synny tekijänoikeutta kirjalliseen teokseen – tekijänoikeus kirjallisesta teoksesta kuuluu kirjailijalle ja kääntäjälle. Äänikirjan lukijat ovat tekijänoikeuslaissa tarkoitettuja esittäviä taiteilijoita, kun he esittävät kirjallisen teoksen. Esittävän taiteilijan suojan syntymisen edellytys onkin, että esittämisen kohteena täytyy olla joko kirjallinen tai taiteellinen teos.

Esitysluonnoksen mukaan lainmuutoksen tavoitteena on mahdollistaa tekijöille nykyistä lainauskorvausta vastaava korvaus kirjojen ja äänikirjojen sähköisessä muodossa tapahtuvasta kirjastokäytöstä. Nykyiseen lainauskorvaukseen oikeutettuja ovat tekijänoikeuslain mukaan vain tekijät, eivät esittävät taiteilijat. Tavoite onkin ristiriidassa ehdotetun laajennuksen kanssa. Tekijänoikeuslain mukaisen tekijän ja lähioikeudet omaavan esittävän taiteilijan rinnastaminen on ongelmallista, vaikkakin nyt kyseessä on tekijänoikeuteen perustumaton korvaus.

Jotta tekijä voi saada teokselleen suojaa, on teoksen oltava riittävän itsenäinen ja omaperäinen. Tämä sisällön luominen edellyttää huomattavaa työpanosta. Kirjan kirjoittamiseen menee kirjailijalla aikaa noin 1–2 vuotta. Esittävän taiteilijan lähioikeuden suojan saamisen edellytyksenä ei ole esityksen omaperäisyys tai taiteellisuus ja lähioikeuksilla suojataan myös puhtaasti taloudellisia investointeja. Siten tekijän työpanoksella ja äänikirjan lukijan työpanoksella on suurikin merkitys, kun arvioidaan korvauksen tarpeellisuutta lukijoille. Ehdotettua laajennusta kokonaan uudelle edunsaajaryhmälle on perustelu, sillä, että ilman äänikirjan lukijaa ei ole äänikirjaa. Perustelu on kaikin puolin ontuva. Ensinnäkin esittävän taiteilijan suoja perustuu alkuperäiseen kirjalliseen teokseen. Toiseksi äänikirjaa ei myöskään olisi esimerkiksi ilman äänitallenteen tuottajaa, joka nauttii myös tekijänoikeuslain mukaista lähioikeussuojaa.

Tekijän ja esittävän taiteilijan erilainen ansainta ja tarve korvaukselle

Harenko argumentoi, että lukijoiden panos ei ole yhtä merkittävä ja yhtä paljon työtä vaativa kuin tekijöiden (kirjailijoiden ja kääntäjien) panos. Lainauskorvauksen maksamiseen lukijoille ei myöskään ole yhtä suurta tarvetta kuin tekijöille. On sanomattakin selvää, kirjojen kirjoittaminen on kirjailijan työn ydin. Ääninäyttely sen sijaan on näyttelijälle mahdollisuus lisätienestiin, ei pääasiallinen työ. Koska esittävillä taiteilijoilla on kuitenkin oikeus kieltää yksinoikeutensa piiriin kuuluvien tallennettujen esitystensä käyttö, esittävät taiteilijat voivat halutessaan kieltää esitystensä käytön.

Äänikirjojen suosio kaupallisissa palveluissa, kuten BookBeatissä, ei ole peruste uuden kirjastokäyttöön pohjautuvan korvausoikeuden luomiselle äänikirjojen lukijoille. Äänikirjan lukijat saavat aikaa ja työmäärää vastaavan palkkion muiden teosten lukemiseen käyttämästään ajasta, toisin kuin näiden teosten kirjoittajat. Ammattimaisten ääninäyttelijöiden keskimääräinen palkkio äänikirjan lukemisesta on noin 90–120 euroa per valmis tunti Kirjailijaliiton saamien tietojen mukaan. Äänikirjan lukijan palkkio muodostuu yhden kirjan osalta noin 10–20 tunnista kirjan pituudesta riippuen. Suomen

Kirjailijaliiton tulotutkimuksen mukaan kaunokirjailijan vuotuinen mediaaniansio kirjailijan työstä on 1 713 euroa.

Esitysluonnoksessa ei ole lainkaan tehty arviota siitä, mikä merkitys uudella korvauksella olisi äänikirjan lukijalle. Lainauskorvauksen merkitys on kirjailijalle suuri: se on noin 14 % kaikista vuotuisista tuloista. Esityksessä ei myöskään ole otettu lainkaan kantaa siihen, missä suhteessa korvaus äänikirjasta jakautuisi tekijälle ja lukijalle. Esityksessä ei ole myöskään lainkaan tehty arviota siitä, miten uuden edunsaajaryhmän lisääminen vaikuttaisi tekijöiden korvauksiin.

Kirjastosta ilmaiseksi lainattavat kirjat eivät tuota kirjailijalle tuloja lainkaan ja sen vuoksi tämä korvataan lainauskorvauksella. Tilanne e-lainojen osalta ei eroa painetun kirjan tulonmuodostuksesta. Hallituksen esityksen mukaan korvauksen ”tavoitteena on vahvistaa kirjallisuuden alan tekijöiden ja äänikirjan lukijoiden ansaintaa”. Tällöin korvaus tulee osoittaa vain tekijöille, jotka sitä todella tarvitsevat ansainnan vahvistamiseksi.

Vaikutukset budjettiin ja käytännön ongelmat

Eduskunta on myöntänyt miljoonan euron määrärahan nimenomaan e-kirjojen ja e-äänikirjojen kirjastokäytön korvaamiseen kirjallisuuden tekijöille. Mikäli äänikirjan lukijoille halutaan antaa oikeus korvaukseen, tähän tulee osoittaa lisäbudjetti.

Ehdotukseen liittyy lisäksi useita käytännön ongelmia, joiden osalta Kirjailijaliitto viittaa Sanasto ry:n kirjalliseen lausuntoon. Äänikirjan lukijana voi toimia henkilö, joka ei kuulu lainauskorvausta jakavien yhteisöjen piiriin. Lisäksi äänikirjan lukijan ääni voi olla todellinen ihmislukija tai ihmislukijan äänestä ääninäytteiden pohjalta tuotettu ääni. Jos lukijat otetaan korvauksen piiriin, aiheutuu tästä monia haasteita ja ongelmia, suurimpana yhdenvertaisen kohtelun toteutuminen lukijoiden kesken. Äänikirjan lukijoiden oikeus korvaukseen tulisi poistaa kokonaan esityksestä.

Yhteenvetona Kirjailijaliitto toteaa, että mikäli äänikirjalukijalle kuitenkin myönnetään oikeus korvaukseen, se ei saa vähentää kirjailijan tai kääntäjän oikeutta korvaukseen. Muunlainen ratkaisu olisi ristiriidassa koko hankkeen tarkoitusten ja tavoitteiden kannalta.

2. Verkkokirjahyllystä

Kirjailijaliitto viittaa verkkokirjahyllyjen osalta Tietokirjailijat ry:n ja Sanasto ry:n kirjalliseen lausuntoon. Verkkokirjahyllyjen tulee olla e-aineistojen käytön korvaamisen piirissä. Tekijöitä ja teoksia tulee kohdella yhdenvertaisesti eikä voi olla niin, että tekijät saavat korvauksen osasta kirjastokäyttöä ja osasta eivät. Käytännössä hallituksen esitysluonnos kuitenkin kattaa jo verkkokirjahyllyt.

3. Lainvalmistelusta ja lausuntopalautteesta

Kirjailijaliitto pitää huolestuttavana tapaa, jolla uutta lainsäädäntöä valmistellaan. Esitysluonnoksesta järjestettiin vain kuuleminen, mutta lausuntokierrosta ei järjestetty lainkaan. Esitysluonnoksesta sai jättää kirjallisen lausunnon, jonka toimittamiselle annettiin aikaa muutama arkipäivä. Lainvalmistelu ei ollut avointa ja lisäksi

esitysluonnoksen lausuntopalaute on jäänyt kirjoittamatta auki. Kirjailijaliitto tulkitsee kirjallisia lausuntoja seuraavasti: 5 tahoa vastusti lukijoiden oikeutta korvaukseen tällä esityksellä, 1 taho totesi, ettei korvauksen piiriin kuuluvaa käyttöä tule laajentaa ilman asianmukaista vaikutusten arviointia, 4 tahoa ei ottanut suoraan asiaan kantaa, vaan totesivat, että on tärkeää, että tekijä saa korvauksen ja 2 tahoa kannatti äänikirjan lukijoiden oikeutta korvaukseen. Lausuntopalaute tulisi ottaa valmistelussa huomioon.

Helsingissä 17.10.2023

SUOMEN KIRJAILIJALIITTO RY

Ilmi Villacís
toiminnanjohtaja

Eeva Asikainen
juristi